JEL Classification: B10, B17, F10, F18 https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.025

ILIA CHAVCHAVADZE ABOUT EXTERNAL TRADE AND MODERNITY

ZURABI MTCHEDLISVILI

PhD student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

zuramchedlishvili728@gmail.com

Abstract. The works of Ilia Chavchavadze - a prominent Georgian public figure of the nineteenth century and one of the founders of the Georgian National Economic Doctrine - are still relevant. His name grows stronger and stronger over time. Even in modern Georgia, Ilia Chavchavadze›s name is the most often used to prove the validity of one›s own opinion.

The article discusses Ilia Chavchavadze›s views on international trade and trade policy and draws parallels with modernity. He researched the essence, causes, directions, and consequences of international trade and trade policy, and in 1887 he devoted a collection of articles entitled «Customs policy in Europe, free-trading and protection». He explained why countries start trading, that international trade is very important and without it there can be no economic specialization - the international division of labor. In his research, Ilia Chavchavadze depthly discussed the directions of trade policy - liberal and protectionist. He discussed the arguments of the both directions proponents on the advantages of strengthening the country and the economy. Ilia Chavchavadze supported Liberal Trade Policy, because he believed that the main goal of any economic policy should be to maximize the well-being of society.

Ilia Chavchavadze has raised another very important issue in this research. He pointed out at the end of the nineteenth century that economic policy is not always based on economic rationalism, economic science, and that economic policy makers might have completely different motivations.

Ilia Chavchavadze believed that for the development of the country it was necessary to establish and deepen international - including trade and economic relations. According to Ilia, the start of the country›s international economic relations requires great care and attention, it is very important to choose reliable, trustworthy partners. In 2006, Georgia experienced the negative consequences of a relationship with an unreliable trading (and not just a trading) partner. Russia banned the import of Georgian wines on March 27, 2006, and also banned the import of Georgian mineral waters in May. The ban has had a very negative impact on Georgian exports, as well as on viticulture and winemaking.

Finally, it can be said that Ilia Chavchavadze was well versed in the essence and directions of trade policy; He was well aware that it was very important for the country to choose a logical, rational economic policy for its economic strengthening; He discussed in detail the characteristics of both directions, protectionist and freetherical, the pros and cons, the consequences of their possible impact on the economy and public welfare. With well-founded reasoning and argumentation, he supported liberal trade policy based on the principle of the well-being of society.

KEYWORDS: WELL-BEING OF SOCIETY; TRADE POLICY; LIBERALISM; PROTECTIONISM.

For citation: Mtchedlisvili, Z. (2020). Ilia Chavchavadze about external trade and modernity. *Globalization and Business, №9,* pp. 203-206 (In Georgian). https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.025

JEL Classification: B10, B17, F10, F18 https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.025

ილია ჭავჭავაძე საგარეო ვაჭრობის შესახებ და თანამედროვეობა

ზურაბ მჭედლიშვილი
დოქტორანტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
zuramchedlishvili728@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: საზოგადოების კეთილდღეობა, ვაჭრობის პოლიტიკა, ლიბერალიზმი, პროტექციონიზმი.

ციტირებისთვის: მჭედლიშვილი, ზ. (2020). ილია ჭავჭავაძე საგარეო ვაჭრობის შესახებ და თანამედროვეობა. *გლობალიზაცია და ბიზნესი, №9*, გვ. 197-206. https://doi.org/10.35945/gb.2020.09.025

მეცხრამეტე საუკუნის გამოჩენილი ქართველი საზოგადო მოღვაწის – ილია ჭავჭავაძის შემოქმედება დღემდე აქტუალურია. მისი სახელი დროთა განმავლობაში კიდევ უფრო მტკიცდება და ძლიერდება. თანამედროვე საქართველოშიც ყველაზე ხშირად სწორედ მას იმოწმებენ ხოლმე საკუთარი მოსაზრების მართებულობის დასადასტურებლად.

მოცემულ ნაშრომში განხილულია ილია ჭავჭავაძის, როგორც ეკონომისტის, ქართული ეროვნული ეკონომიკური დოქტრინის ფუძემდებლის (Silagadze, 2010) ეკონომიკური შეხედულებების მცირე ნაწილი – საერთაშორისო ვაჭრობისა და ვაჭრობის პოლიტიკის შესახებ და გავლებულია პარალელები თანამედროვეობასთან. ილია ჭავჭავაძემ გამოიკვლია საერთაშორისო ვაჭრობისა და ვაჭრობის პოლიტიკის არსი, მიზეზები, მიმართულებები და შედეგები, რასაც 1887 წელს მიუძღვნა სტატიების კრებული სახელწოდებით *„სატამოჟნო პოლიტიკა ევროპაში, ფრიტრედერობა და პროტექციონობა“*.

ილიას აზრით, ეკონომიკა და ეკონომიკური საქმიანობა წარმოუდგენელია საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების გარეშე. მისი ერთ–ერთი სახეობა კი არის საერთაშორისო ვაჭრობა, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია შრომის საერთაშორისო დანაწილება, ანუ ეკონომიკური სპეციალიზება. *„ქვეყანა ისეა განლაგებული და განწყობილი, რომ რაც ერთს ბევრი აქვს, ის მეორეს ნაკლები და ეს მეტნაკლებობა იძულებულ ჰყოფს ყოველს ცალკე სახელმწიფოს თავისი მეტი გაიტანოს სხვაგან გასასყიდად და რაც აკლია შემოიტანოს სხვისაგან სყიდვითვე. ამ მეტნაკლებობის გამო თვითეული სახელმწიფო სხვისი მუშტარიც არის და თავის საქონლის გამსყიდველიცა, ესე იგი ამღებიც არის და გამცემიცა. აქედამ არის წარმომდგარი ერთაშორისი აღებ–მიცემობა, ვაჭრობა“* (Chavchavadze, 2005).

ილია ჭავჭავაძე საერთაშორისო ვაჭრობით მიღებულ მოგებას აიგივებს ქვეყნის ექსპორტსა და იმპორტს შორის სხვაობასთან. აქვე იგი განსაზღვრავს ქვეყნის ფუნქციას საერთაშორისო ვაჭრობაში. *„რა თქმა უნდა, რომ იგი სახელმწიფო არის მოგებაში ხოლმე, რომელიც თავის მეტსა ბლომად ასაღებს და სხვისას ნაკლებ ჰსაჭიროებს, რომელიც თავის მეტს ბლომად ჰყიდის და სხვისას–კი ცოტას ჰყიდულობს. ამ ბევრის გაყიდულისაგან ცოტას ნასყიდის ფასი რომ გამოითვალოს, დანარჩენი იმ ნატამალს შეადგენს, რომელიც წმინდა მოგებაა სახელმწიფოსი. ეგრეთწოდებული სავაჭრო ბალანსი იგი სასწორია, რომელიც ამ ნატამალის მეტნაკლებობას აჩვენებს და როცა ამ სასწორზედ გაყიდულის ფასი მეტია ნასყიდისაზედ, მაშინ იტყვიან ხოლმე: სავაჭრო ბალანსი ჩვენი სასარგებლოა, და როცა არა, საზიანოაო. აქედამ აშკარადა სჩანს, რაზედ უნდა მიქცეული იყოს მეცადინეობა ყოველის სახელმწიფოსი საერთაშორისო აღებ–მიცემობის საქმეში: უნდა ყოველი ღონე იღონოს, რომ თვითონ რაც შეიძლება ნაკლებ გაუწიოს მუშტრობა სხვის საქონელსა და სხვა–კი თავის საქონლისათვის დიდ მუშტრად აიჩინოს“* (Chavchavadze, 2005).

საერთაშორისო ვაჭრობა დამოკიდებულია ვაჭრობის პოლიტიკაზე. ქვეყნის ვაჭრობის პოლიტიკა არის ქვეყნის სამამულო ბაზარზე უცხოური პროდუქციისა და უცხოურ ბაზრებზე ადგილობრივი პროდუქციის შეღწევის რეგულირებაზე მიზანმიმართული მოქმედება. გამოყოფენ ვაჭრობის ორ პოლარულად საპირისპირო პოლიტიკას – ლიბერალურსა (ფრიტრედერობა, ფრიტრეიდერიზმი) და პროტექციონისტულს. *„ამ საგანზედ ორგვარი წყობაა აზრისა, ერთმანეთის მოპირისპირე: ერთს ფრიტრედერობას ეძახიან, და მეორეს პროტექციონობას“* (Chavchavadze, 2005).

ვაჭრობის ნებისმიერი პოლიტიკის ძირითადი მიზანია ქვეყნის ეკონომიკის ზრდა და დამატებითი გასაღების

ბაზრების ათვისება, რამაც უნდა უზრუნველყოს დასაქმების მაღალი დონე, უცხოური ვალუტის შემოდინება, ადგილობრივი ვალუტის სიმყარე–სტაბილურობა და საბოლოო ჯამში, კეთილდღეობის უფრო მაღალი დონე. *„დღევანდელი ტოკვა თვითეულის სახელმწიფოსი, შიგნეული რომ კარგად გავუსინჯოთ, სხვა არა არის რა, თუ არ ის, რომ საპოლიტიკო ეკონომიის ბრძოლის მოედანზედ რაც შეიძლება მომეტებული ადგილი დაიჭიროს, ფართო გზა გაიკაფოს, დიდი არხები გასჭრას სიმდიდრის მოსადინებლად, სხვისი იეფად და ცოტა იყიდოს და თავისი ძვირად და ბლომად გაასაღოს“* (Chavchavadze, 2005).

ვაჭრობის ლიბერალური პოლიტიკა, ფრიტრედერობა გულისხმობს ყველანაირი, სატარიფო თუ არასატარიფო ბარიერების გაუქმებას, სამამულო ბაზარზე უცხოური პროდუქციის უპრობლემოდ შეტანასა და თავისუფალ *ვაჭრობას. „ფრიტრედერობა წარმომდგარია ინგლისურის სიტყვისაგან free trade და სიტყვა–სიტყვით რომ ითარგმნოს, ჰნიშნავს: აღებ–მიცემობის თავისუფლებას. მოძღვრება მეცნიერობისა, რომელიც ჰქადაგებს აღებ–მიცემობის თავისუფლებასა, იმაში მდგომარეობს, რომ სააღებ–მისაცემო საქონელი, შინაური თუ გარედამ შემოსული, ყოველის ბაჟისა და გადასახადისაგან დახსნილი იყოს და არა რომელისამე კანონმდებლობისაგან შეხუთული არ უნდა იქმნას“* (Chavchavadze, 2005).

პროტექციონისტული პოლიტიკა კი მიმართულია სამამულო ბაზარზე უცხოური პროდუქციის შეზღუდვისაკენ, უცხოელი კონკურენტებისა და კონკურენციისაგან ეროვნული წარმოების დაცვის მიზნით. *„იგი (პროტექციონიზმი) იქიდამ არის წარმომდინარი, რომ შინაურს მრეწველობას მოპირისპირე მოაცალოს შინაურს ბაზარში და მით თვით ამ ცილობისაგან განთავისუფლებულს მრეწველობას ფეხი აადგმევინოს და თავის ერს ერთი წყარო სარჩო–საბადებლის შოვნისა მოუმატოს“* (Chavchavadze, 2005).

პროტექციონისტული პოლიტიკის გასატარებლად გამოიყენება სატარიფო ბარიერები (იმპორტზე საბაჟო ტარიფის დაწესება), არასატარიფო ბარიერები (აკრძალვა, კვოტირება, ლიცენზირება) და შერეული ბარიერები (სატარიფო და არასატარიფო ბარიერების ერთდროული გამოყენება).

ილია გარკვეულწილად იზიარებს პროტექციონიზმის მომხრეთა მოსაზრებებსა და არგუმენტებს. რომ, ადგილობრივი წარმოების დაცვა, მისი განვითარების მიზნით, შეამცირებს ერის სიმდიდრის გადინებას. *„რა ვუყოთ, რომ პირველ ხანებში ჩვენი ახლად ფეხადგმული მრეწველობა იმისთანა კარგს და იეფს საქონელს ვერ მოგვაწვდი, როგორსაც ეხლა სხვა ქვეყანა გვაწვდისო. თავი შევიმაგროთ, მოვითმინოთ; ამ პირველ ხანების უკეთურებას და სიძვირეს ჩვენისავე სიკეთისათვის როგორმე გავუძლოთ და დრო მოვა და შინაური ცილობა საქონელსაც გაგვიკარგებს და იეფობასაც ჩამოგვიგდებსო. განკარგებულის და გაძლიერებულის მრეწველობისაგან ჩვენი ერი სიმდიდრის წყაროს გაიჩენს, და თვითონ ქონება ჩვენი, რომელიც ეხლა სხვის საქონლის სყიდვის გამო გარეთ გადის და სხვას მიაქვს, ჩვენვე და ჩვენშივე დარჩებაო“* (Chavchavadze, 2005).

აქ აუცილებლად აღსანიშნავია ერთი ძალზედ მნიშვნელოვანი გარემოება, რაზეც ილია ჭავჭავაძე ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულს მიუთითებდა: რომ ეკონომიკური პოლიტიკა ხშირ შემთხვევაში ეკონომიკურ რაციონალიზმზე არ არის დამოკიდებული და ეკონომიკური პოლიტიკის გამტარებლებს შესაძლოა სულ სხვა მოტივები ამოძრავებდეთ: *„საქმე ის არის, რომ ხშირად ამ სისტემას (პროტექციონიზმს) სხვა განზრახვითაც სჭიდებენ ხელსა და თავს – კი იმ საბუთებით ჰმართულობენ, რაც ზევით მოვიხსენიეთ“* (Chavchavadze, 2005).

რაც შეეხება თავისუფალი ვაჭრობის მომხრეთა არგუმენტებს, ილია მათ სრულად იზიარებდა. *„თავისუფლად მოარული საქონელი, არ–შეხუთული არც ბაჟისა და არც რაიმე ფორმალობისაგან, ყველასათვის ადვილად მოსაპოვებელია და მისაწვდენი, – ჯერ იმის გამო, რომ გახშირებულია, და მერე იეფია, რადგანაც ბაჟისა და ან რაიმე შევიწროებისაგან განზებ ფასაწეული არ არის. მართალიც არის. ბაჟი, დიდია თუ მცირე, განგებ ზედშეკეცილი გადასახადია, და რამოდენადაც იგი დიდია, იმოდენად განგებ აძვირებს საქონელსა“* (Chavchavadze, 2005). *აქედან გამომდინარე, ილიამ ნათლად ჩამოაყალიბა სახელმწიფოს უმთავრესი მიზანი და ამ მიზნის მიღწევის ერთ–ერთი უმნიშვნელოვანესი საშუალება – თავისუფალი ვაჭრობა: „სახელმწიფო, რომლის მიზეზი და საბუთი არსებობისა სხვა არა არის რა, თუ არ მკვიდრთა კეთილდღეობისათვის მზრუნველობა, უნდა იმასა ჰცდილობდესო, ამბობენ ფრიტრედერობის მომხრენი, რომ ცხოვრებისათვის საჭირო საქონელი ადვილად და იეფად მოსაპოებელი იყოს ყოველის მკვიდრთათვისო, რადგანაც მკვიდრი კაცი მით უფრო ბედნიერია, რამოდენადაც უფრო სავსედ, უფრო მრთლად ჰშოულობს სარჩო–საბადებელსა და რამოდენადაც უფრო ბევრს საჭიროებას ცხოვრებისას იკმაყოფილებს ადვილად და გაუჭირებლადო“* (Chavchavadze, 2005).

კიდევ ერთ ძალზედ მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელსაც ილია ჭავჭავაძემ ყურადღება ჯერ კიდევ მე–19 საუკუნის ბოლოს მიაქცია. მას კარგად ესმოდა შრომის დანაწილებითა (სპეციალიზაციით) და შემდგომ უკვე საერთაშორისო ვაჭრობით სარგებლის მიღების შესაძლებლობა, თუმცაღა, იგი გარკვეული სიფრთხილით ეკიდებოდა ამ საკითხებს. 1882 წლის დეკემბრის შინაურ მიმოხილვაში „ბ–ნ მეისნერის პროექტი“ ილია მიუთითებს, რომ ქვეყანა უცხოელ (ხშირ შემთხვევაში მონოპოლისტ) მიმწოდებლებზე ხდება დამოკიდებული და მეორე, გასაღების ბაზრის მხრივაც იგი უცხო ქვეყნის ბაზარზეა დამოკიდებული *„და როცა ის შორი ბაზარი რომელისამე გარემოებით ჩვენთვის დაიკეტება, მშივრები ამოვწყდებით“* (Chavchavadze, 2006).

ის ფაქტი, რომ ქვეყნის საერთაშორისო ეკონომიკური (მათ შორის ვაჭრობის) ურთიერთობების დაწყება დიდ სიფრთხილესა და ყურადღებას მოითხოვს და რომელზეც

ილია ჭავჭავაძეც მიუთითებდა, სამწუხაროდ, შესაძლებელია ითქვას, რომ არ, ან ვერ იქნა სათანადოდ გააზრებული დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდშიც. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რუსეთის ფედერაცია გახდა დამოუკიდებელი საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ერთ-ერთი უმთავრესი პარტნიორი. საქართველოს ექსპორტის დიდი ნაწილი (1995 წლიდან 2005 წლის ჩათვლით საშუალოდ 22,8% – საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური) სწორედ რუსეთზე მოდიოდა. 2006 წლის 27 მარტს, რუსეთმა აკრძალა ქართული და მოლდოვური ღვინოების იმპორტი (იმავე წლის მაისში ასევე აიკრძალა ქართული მინერალური წყლების იმპორტიც). ოფიციალურ მიზეზად დასახელდა ის, რომ ქართული ღვინო არ შეესაბამებოდა სანიტარულ მოთხოვნებს. არაოფიციალურ მიზეზად კი ჟღერდებოდა ის, რომ ამ გზით, ვაჭრობის ბერკეტების გამოყენებით კრემლი ახდენდა პოლიტიკურ ანგარიშსწორებას (Chivers, 2006). აღნიშნულმა აკრძალვამ ძალზე უარყოფითი გავლენა იქონია როგორც ქართულ ექსპორტზე, ასევე მევენახეობა-მეღვინეობაზეც. 2005 წლისთვის ქართული ღვინის ექსპორტი 81.328 მლნ აშშ დოლარს შეადგენდა, 2006 და 2007 წლებში კი შესაბამისად, 41.050 და 29.197 მლნ აშშ დოლარს (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური).

თანამედროვე მსოფლიოში, საბედნიეროდ, შესაძლებელია საქართველოს ექსპორტის დივერსიფიცირება. ამას ასტიმულირებს საქართველოსა და ევროკავშირს შორის 2014 წელს დადებული ასოცირების ხელშეკრულება, რომელიც ასევე მოიცავს მოიცავს ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის (Deep and Comprehensive Free Trade Area — DCFTA) ჩამოყალიბებას (ASSOCIATION). აღნიშნული შეთანხმება გზას უხსნის ქართულ პროდუქციას ევროკავშირის ბაზრისკენ. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ასევე საქართველოსა და ჩინეთს შორის 2017 წელს დადებულ თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებას (FREE). უკანასკნელ წლებში განუხრელად იზრდება საქართველოს ექსპორტი ჩინეთში და შეიძლება ითქვას, რომ ჩინეთი იქცა საქართველოს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ვაჭრობის პარტნიორად.

დაბოლოს, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ილია ჭავჭავაძე: კარგად ერკვეოდა ვაჭრობის პოლიტიკის არსსა და მიმართულებებში; მას კარგად ესმოდა, რომ ქვეყნისთვის, მისი ეკონომიკური გაძლიერებისათვის ძალზედ მნიშვნელოვანია ლოგიკური, რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკის შერჩევა; გამართულად მსჯელობდა ორივე მიმართულების, პროტექციონისტულისა და ფრიტრედერულის თვისებების, დადებითი და უარყოფითი მხარეების, ქვეყნის ეკონომიკასა და საზოგადოების კეთილდღეობაზე მათი შესაძლო გავლენის შედეგების შესახებ; დასაბუთებული მსჯელობითა და არგუმენტირებით ილია ფრიტრედერობის, თავისუფალი ვაჭრობის მომხრეა, რამეთუ *„ქვეყნისათვის, ყველასათვის, ერთნაირად ღია ბაზარი უმჯობესია. იმიტომ რომ ყოველის კაცისათვის ისა სჯობია, საშუალება ჰქონდეს საჭირო საქონელი იქ და იმისგან იყიდოს, საცა და ვისაც უფრო კარგი საქონელი აქვს და უფრო იეფი ჩემ-შენაობის გაურჩევლად“* (Chavchavadze, 2005); ვაჭრობის პროტექციონისტულ პოლიტიკას ორპირ მახვილს უწოდებდა, რომელიც ერთი პირით სხვა ქვეყნებს ვნებს, ხოლო მეორეთი კი საკუთარ თავს.

ლიტერატურა/REFERENCES

Chavchavadze, I. (2006). Customs policy in Europe, Free Trade and Protection. The Complete Collection of Twenty Volumes, Volume IX. Ilia Foundation, p. 385-401. (in Georgian).

Chavchavadze, I. (2005). Internal Review. Mr. Meisner›s project. Complete Collection of Twenty Volumes, Volume VII. Ilia Foundation, p. 26 - 79. (in Georgian).

Chivers, C. J. (2006). "A Russian ‹Wine Blockade› Against Georgia and Moldova", The New York Times, APRIL 6. https://www.nytimes.com/2006/04/06/world/europe/a-russian-wine-blockade-against-georgia-and-moldova.html

Krugman, P., Obstfeld, M., Melitz, M. (2017) International Economics: Theory and Policy (10th Edition), Scienttific Editor and Editor-in chief of the Georgian Translation Silagadze A., Published by Tbilisi State University, Tbilisi (in Georgian).

Silagadze, A., Atanelishvili, T., Silagadze N. (2010) Economic Doctrines. Georgian National Academy of Sciences, Tbilisi (in Georgian).

Silagadze, A., Atanelishvili, T. (2010). Aspects of economic doctrines in Georgia. Peninsula University of Technology, Business and Informatics. San Francisco (USA).

Veshapidze, Sh. (2016) Ilia Chavchavadze›s Economic Views on Open Economy Orientation: «Free trade and Protectionism», Tbilisi: Science and Life N1 (13), p. 47-52. (in Georgian).

ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND GEORGIA (in Georgian). https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2496959?publication=0

FREE TRADE AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENT OF GEORGIA AND THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLICOF CHINA (in Georgian).

http://www.economy.ge/uploads/files/2017/foreign_trade/tavisufali_vachrobis_shetanxmeba_georgia_china/shetankhmeba_2018/1_china_georgia_fta_geo.pdf